

Eroii țărani

și

formele dramei istorice

O dimensiune mai puțin cercetată a dramaturgiei istorice românești pare a fi piesa de teatru închinată mișcărilor țărănești.

Avind ca punct de plecare nu episoade de cronică domnească, ci, mai curînd, acte de arhivă nude, evocări folclorice (de la un moment dat, și relatări jurnalistice), temele acestei categorii dramaturgice diferă de tragedia istorică a eroilor dămuși prin chiar natura antiromanească a faptelor pe care le evocă. Departe de a se deosebi de textele dramatico-istorice centrate în jurul ilustrelor figuri de *domni* numai prin elementele documentare, evocarea teatrală a marilor răscoale a dus la creații de o construcție literară diferită. Mai întii, structurarea datelor conflictului a părăsit, în mod necesar, tiparul romantic al pieselor biografice, îndrumîndu-se către o dezvoltare de aparență epică a acțiunii, eroul principal fiind, de această dată, mulțimea. În al doilea rînd, tipologia a cunoscut, în aceste drame istorice cu țărani, o trecere pronunțată către conturarea realistă a caracterelor și, totodată, către un limbaj mai modern. În sfîrșit, acest sector al dramaturgiei istorice s-a desprins mai clar de modelele universale ale speciei, dobîndind o adîncire particulară a specificului național.

Fără îndoială că cele mai bune dintre piesele inspirate de răscoalele țărănești se disting prin acuitatea socială a conflictelor, și — prin urmare — prin necesitatea adoptării unui *punct de vedere*, prin cerința implicării deschise a gândirii social-politice a scriitorului. Primejdia descriptivismului mai mult sau mai puțin pitoresc este mult diminuată, cu toate că se iveșe alte pericole, acela al exagerărilor sociologice, de pildă, sau cel al dialogului superficial folclorizat.

O atență rememore a principalelor scrieri literar-teatrale care ilustrează această direcție tematică poate elibera bogate semnificații. O asemenea trecere în revistă a unui număr de titluri relevă, pe de o parte, tradiția, mai veche decît se crede, a pătrunderii eroilor țărani în dramaturgia noastră istorică, pe de altă parte, varietatea tonalităților literare, de la o etapă la alta, de la un autor la altul.

Încă înainte ca mișcările sociale ale țărănilor, înregistrate de istorie, să fie reflectate în teatrul românesc, figuri de țărani au dat o coloratură socială mai accentuată pieselor dominate de eroii demonici ai romantismului. Răzașul, Vulpoi și Moș Tănase, în *Răzvan și Vidra*. Limbă-dulce și Jumătate, în *Despot Vodă*, au dat o anume acidulare protestatară participării lor la acțiunea dramatică. O piesă cu mult mai veche, scrisă, poate, prin 1846 (dar reprezentată mai tîrziu), *Plăteșul loțofat mare* de Theodor Codrescu, introducea în primul plan al unei acțiuni de coloratură istorică personaje tragice de țărani, într-o distinctă opoziție socială cu boierimea.

Drama historico-țărănească — ca specie distinctă — începe, însă, să se afirme odată cu cele dintii piese despre răscoala iobagilor ardeleni din 1784. În 1891 apare tragedia *Horia*, scrisă de profesorul transilvănean Ghiță Popp (autorul unei teze de doctorat despre esența tragicului) în versuri albe, transpusă, mai apoi, în libret de operă. Este, aci, de remarcă tratarea în tiparele tragediei clasice a unei teme de esență romantică. Aprecierea din prefața pe care i-o acordă, la prima

ediție, societatea studențească „Petru Maior” cu privire la „progresul pe terenul literaturii noastre de acest gen” manifestat „prin modelarea momentului tragic al revoluțiunii lui Horia” poate fi un punct de plecare pentru o dezvoltare a particularităților acestei drame clasiciste.

Superioară piesei lui Popp ni se pare a fi drama într-un act *Se face ziuă* de Zaharia Bărsan (1912). Gravitând în jurul lui Crișan, tovarășul lui Horia, câteva personaje țărănești de pregnanță generică reflectă, în decorul unic al unei colibe sărăcăcioase, ca într-un microcosm revelator, temeuriile și tragismul întregii mișcări populare.

O altă răscoală din Transilvania va inspira unul dintre cele mai valoroase poeme dramatice ale lui Lucian Blaga. *Avram Iancu* (1934), dramă istorică dominată de prezența țaranului înarmat, atinge o particulară intensitate literar-teatrală în partiturile celor câțiva interlocutori morți ai personajului titular.

După 1944, episodul răscoalei lui Horia va cunoaște câteva noi interpretări dramaturgice, de la patetica evocare — mai curînd statică — din drama lui Mihail Davidoglu (1956), pînă la *Urme pe zăpadă*, una dintre cele mai consistente creații tragice din opera atât de variată (și inegală) a lui Paul Everac. Efortul concentrației dramatice obține, în această bucată de o reală virtuozitate, o activare acută a dialogului, care dezvoltă o remarcabilă parabolă cu privire la libertate: iscoadele care-i capturează pe conducătorii răscoalei apar ca adevărații „prînși”, căci moartea fostelor lor căpetenii va îngropa, totodată, și visul posibilei lor dezrobiri.

Din suita tragediilor închinată lui Horia, ni se pare a fi fost pe nedrept uitată drama istorică, de o viabilitate teatrală certă, *Focurile*, publicată în 1946, de Magda Isanos și Eusebiu Camilar. Găsim în acest text, ca și în alte drame mai recente (cum ar fi *Elegie pentru Cetatea soarelui* de Mikai Georgescu, inspirată de răscoala de la Bobilna), dovada tensiunii inovatoare pe care mișcărilor țărănești o provoacă în structura literară a teatrului istoric contemporan.

Un capitol deosebit al acestei tendințe în expresia teatrală îl compun creațiile dramatice inspirate de marele spectacol tragic al răscoalelor din 1907, unde viziunea istoriei nu implică în nici un fel autenticitatea biografică a conducătorilor mișcării, ridicînd, în schimb, problemele unei arhitecturi dramaturgice bazată pe mișcarea conflictuală a mulțimilor și stimulînd rezolvări moderne ale funcțiilor corului antic. Începînd cu *Lupii*, drama publicată în 1915*), la numai opt ani după marile mișcări țărănești, de către I. C. Vissarion, și terminînd cu *Boieri și țărani* (1955), prima piesă de teatru a dramaturgului contemporan Alexandru Sever, imaginile anului 1907 au adăugat dramaturgiei istorice românești noi posibilități de explorare a raporturilor decisive dintre cronografia națională și problematica socială a existenței. Rezultatul imediat este acela al realizării unor drame *realiste* cu un accentuat relief *istorist*. Conflictul antrenează, în acest caz, destine individuale „de rînd”, fără excepționalitate, pe care le surprinde, însă, dintr-un unghi distanțat, capabil să realizeze dinamica grupurilor sociale și să concentreze observația tipologică la nivelul schițelor de prim-plan. Investigarea psihologică a personajelor se condensează, sub forma notațiilor expresive, în dialog și mișcare. Primejdia reducățiilor simpliste ale acestui proces de esențializare este puternică, mai cu seamă prin alunecarea în stereotipul discursiv sau sentimental. Piesa lui I. C. Vissarion cade, nu o singură dată, în aceste curse, dar izbuteste și momente de autenticitate, favorizate de o considerare aspră a adevărului istoric, cu refuzul idealizării personajelor „pozitive”. Cele mai bune situații din *Lupii* realizează o apropiere maximă a adevărului *individual* de justificarea *socială* a atitudinii, prin expresivitatea graiului scenic, rezultat al observării limbajului *țărănesc* viu, opus arhaismului folcloric.

Am văzut că drama istorică țărănească participă activ la procesul (cu mult mai larg) al *epicizării* formelor dramaturgice, prin proiectarea distanțată a acțiunii. În această direcție a jucat un rol și tentația dramatizării romanelor vieții rurale, ca și patronarea (invizibilă) a unor piese despre răscoale de către marile fresce epice cu același obiect. Pentru a da un exemplu, *Boieri și țărani* de Alexandru Sever, deși dezvoltă o schemă narativă proprie, reface, evident, elemente din *Răscoala* de Rebreanu. Prin multiplele consecințe din *formă* ale atributelor distincte din *conținut*, studiul dramaturgiei istorice țărănești prezintă un deosebit interes în chestiunea relațiilor intrinsece, ale valorilor estetice și extraestetice care susțin, laolaltă, structura artistică a dramei. ■

*) *Lupii* de I. C. Vissarion, subintitulată „piesă socială în patru acte”, editată în volum la editura „Poporul”, a apărut, mai întîi, în revista „România muncitoare”, ca material literar de propagandă.